Archivy a právní prakse.

(Několik styčných bodů.*)

Dr. František Čáda.

Právní prakse ve své pestrosti a barvitosti zasahuje skoro do všech odvětví denního života našeho, a tak dochází ke stykům s institucemi s právem přímo nesouvisejícími, avšak pro ni neméně důležitými. Zejména tam, kde jde o zjištění dřívějšího právního vývoje nějakého institutu, je nutno uchylovati se k zařízení, které ve vlastním svém určení a jak se pravidelně chápe širší veřejností, má význam převážně pro historiky, totiž k a r c h i v ů m. Nelze nikterak říci, že toto pojímání významu archivů bylo vždy stejné a natož, že by bylo správné. Nechci snad zdůrazňovati význam archivů po stránce vědy právní a zejména právní historie. Není jistě sporu, že po této stránce historik právní vždy dobře docení jejich význam a správně jich použije. Avšak s hlediska právní prakse o archivech lze říci, že do století XVIII. byly v pravém smyslu slova chápány ryze prakticky jako výhodné zbrojnice pro ukládání dokumentů dosvědčujících právní nároky jejich majitelů.[1]) Osvícenství a doba Veliké Revoluce francouzské znehodnotily však i tuto cenu archivů jako všech historických památek, až teprve XIX. stol. vyzdvihlo vědeckou stránku archivnictví, což se stalo na vrub ceny praktické. Tento měnlivý význam archivů, jak jim byl v různých dobách přikládán, projevil se také v pozměněném chápání jejich důležitosti se stanoviska právního. Pokud jde o definici archivů s tohoto hlediska, setkáváme se v literatuře s pojmy velmi nejasnými a nevystačujícími. Za to historikové přes všechny spory o důkladnost definice archivů, přece velikou většinou ustalují se — byť

*) Výňatky z této studie byly předneseny v Právnické Jednotě dne 26. února 1925.

[1]) Srv. Borovička ve Věst. Č. Akad. XXIII., 1914, str. 9.

s malými modifikacemi — na formulaci t. zv. holandské teorie archivní, jejímiž representanty jsou dr. S. Muller, dr. J. A. Feith a dr. R. Fruin.[2]) Jejich definice zní, že »archiv je souhrn psaných, kreslených a tištěných dokumentů, které některý úřad neb jeho úředník v úředním postavení přijal nebo vyhotovil s určením, že podle platných předpisů mají zůstati při úřadu neb jeho úřednících«.[3]) Ale tato definice nemůže postačiti ani pro historika, ani pro právníka. Označuje se totiž v terminologii holandské »archivem« jak archiv v našem smyslu slova, tak i spisovna. Mezi nimi však sluší činiti podstatný rozdíl a proto jest třeba toto lišení vyzdvihnouti také v definici. Je tedy zároveň nutno si uvědomiti, co rozumíme spisovnou či registraturou.

Má-li býti úřední agenda prováděna bezvadně a rychle se zachováním přehlednosti o všem úředním jednání, jež předcházelo, musejí býti ukládána t. zv. »priora« či spisy o jednáních dřívějších. Tyto spisy ukládají se v určitých systémech ve spisovnách čili registraturách. V nich uchovávají se všechna akta bez rozdílu.

Ale tyto spisy z určité části za některou dobu se stávají zbytečnými, jako některé kvitance, účty, dodací potvrzení a pod. a pro další uchovávání již nemají právní důležitosti. Tak se stane zejména promlčením určitých práv, vydržením a t. d. a proto se také stanoví většinou doba pro uložení spisů ve spisovnách podle těchto juristických termínů (srov. na př. § 295 jedn. ř. soud. a § 285 jedn. ř. soud. pro Slov. (Sbírka zák. a nař. č. 99/24), kde se zásadně stanoví lhůta 30 resp. 32 let). Ale naproti tomu pro jejich zachování mluví vážné důvody historické a ani zájem právní prakse nesmí býti přehlížen, neboť je třeba, aby byla zachována písemná svědectví pro některé důležité okolnosti na př. v právu správním. Mimo to materiál takto se kupící vyžaduje pro svůj značnější odstup časový odbornějšího a vědeckého spravování, než jaké mu mohou věnovati úředníci registraturní (stará písma, konservace spisů atd.).

---

[2]) Zásady holand. teorie byly zpracovány německy H. Kaisrem, Anleitung z. Ordnen u. Beschreiben von Archiven (1905).

[3]) cit. Anleitung § 1, a překlad podle Vojtíškovy knihy »O archivech městských.« (1924), str. 6.

A proto se zřizují archivy. Bylo by však bezúčelno uschovávati v nich všechny spisy jako v spisovně. Z tohoto důvodu musí veškeren jejich materiál projíti tříděním provedeným pečlivě se stanoviska jak historického, tak i právnického čili zkartováním. Pro tento důležitý úkon, kterým se zbavujeme nepotřebné a obtížné přítěže, máme řadu ustanovení v platném právu podle toho, o který úřad jde, jako jsou na př. §§ 295 a ns. jed. řádu soudního a 285 a ns. jedn. ř. s. slov. neb dekret dvor. kancel. z 24. III. 1832 polit. zák. č. 28. sv. 60. a pod.[4]) Ale všechny tyto předpisy nemohou v praksi archivářské dostačiti, zachovávajíce na jedné straně spisy nadbytečné a naopak zase ponechávajíce možnost zničiti dokumenty značné ceny. Proto archivní úředník musí postupovati nejvýš svědomitě a míti dostatečný přehled po oboru působnosti svého úřadu, k němuž archiv patří a jehož registraturu na archiv zpracovává. Tak tedy vzniká archiv a proto definici holandskou je doplniti těmito jeho známkami.

A tak lze říci, že »archivem rozumíme souhrn písemných i jiných příbuzných památek povahy dokumentární, který vzešel výběrem za účely správními i vědeckými z materiálu nahromaděného organickou činností úřední.«[5]) I se stanoviska právnického je ostře lišiti archiv od registratury tak, jako to činí historikové, než právníkovi více než tomuto půjde o to, kdy je možno in abstracto považovati nějaký spis za archiválii. Zingeler,[6]) který rovněž přesně liší archiv od registratury, vyslovuje se pro názor, že spisovnu tvoří akta dosud neuzavřená, která náležejí ještě přítomnosti a u nichž tedy převažuje význam praktický nad vědeckým, kdežto do archivů náležejí jen spisy uzavřené, kterých k běžnému řízení úřednímu nebude pravděpodobně již zapotřebí.

Tím nepozbývají archiválie charakteru úředního, ale

[4]) Tak na př.: říšskoněm. instrukce z r. 1822 nařizuje odevzdati z registratur ty listiny, jichž pro běžnou agendu není potřebí. Srv. Löher, Archivlehre. (1890), 234.

[5]) Vojtíšek: O archivech městských a obecních a jejich správě, 7. Nelze tedy označovati archivem nahodilé sbírky písemností a j.

[6]) Bachem's Staatslexikon I., str. 342—4.

významem náležejí již minulosti a poněvadž jsou do archivů odevzdávána akta po určitých delších obdobích, kdy právní poměry těmito písemnostmi zakládané zanikly neb se pozměnily, patří celým svým obsahem i do starého předcházejícího právního řádu.

Jiná je však otázka, jak máme hleděti se stanoviska právního na archiv a jeho funkce. Mluvívá se tu často o tak zvaném p r á v u a r c h i v n í m (ius archivii). Do archivů dostávají se samozřejmě jen spisy důležité, které v registraturách v jiném materiálu zanikají a nedostatečně se uplatňují. Tato zvýšená hodnota spisů v archivech uložených přirozeně k sobě poutá a poutala určité právní důsledky. Souhrn právních norem o archiváliích zveme právem archivním, jež svými počátky zasahá do dob římského práva a sice k Nov. XLIX.cap. 2., neboť už ve starém Římě byly archivy veřejné pro svou důležitost řádně organisovány. Recepce práva římského přenesla toto právo archivní i do našich zemí a je možno říci, že v podstatě beze změny.

Právo archivní má dvojí stránku a to a k t i v n í a p a s i v n í.[7]) Aktivním právem rozumíme právo zříditi si a míti archiv. Prýští v nejstarších dobách z moci panovníkovy. Ovšem záhy vedeny byly spory, zda toto právo přísluší panovníkovi výhradně a zda nerozšířilo se i na jiné osoby. Skutečně také zmocňují se ho všechny vrchnosti, takže nejen zeměpán, nýbrž i vrchnosti vládnoucí velkými statky a města mají právo zřizovati si archivy pro svou správu. Zejména také vystupuje dualismus moci panovnické s mocí stavovskou. Ale v nové době zanikla poslední obmezení a tak, jak přiznává Alexander M u l l e r,[8]) právo založiti si archiv čili tak zvané aktivní právo archivní není již obmezeno na určité právní subjekty, nýbrž náleží každému, kdo vůbec je schopen vytvořiti archiv úřední činností. Moderní již zmíněná teorie holandská[9]) přiznává toto aktivní právo archivní i soukromoprávním subjektům a i jednotlivcům, avšak ve smyslu své definice vylučuje zřizování archivů

[7]) Alex. Müller v »Rotteck-Welcker, Staatslexikon. I.,« (1845), str. 626 ns.

[8]) na uv. m.

[9]) M u l l e r - F r u i n - F e i t h, Anleitung 5. (§ 3.) — Stejně již Z i n g e l e r v Bachemově Staatslex. I., 342.

rodinných a domácích, poněvadž tyto nemohou vytvářeti organických celků a tak ani založiti archivů. Tedy je možno a také vskutku vznikají u velikých závodů obchodních a průmyslových, majících dlouholetou tradici, archivy, které poskytují zajímavý materiál pro studium hospodářských dějin a které spolu mohou býti pro tyto závody velmi často důležitou pokladnicí pro jejich potřeby praktické. A poněvadž nemusí pouze u takovýchto právnických osob z jejich úřední činnosi vznikati registratura a z ní později archiv, nýbrž je to možno i u osob fysických, jsou i tyto právně způsobilé zřizovati si archivy. Tak aktivní právo archivní není v naší době obmezeno na určité subjekty a je skoro nadbytečno tohoto pojmu užívati.

V podstatě mnohem důležitější a pro právní stránku archivů význačnější je druhá stránka archivního práva, totiž p a s i v n í. Toto právo záleží v tom, že pro listiny v archivu opatrované a uschovávané, pokud se dostaly do něho pravidelnou cestou z registratury jako akta činnosti tohoto úřadu, u něhož je archiv zřízen, svědčí domněnka, že nejsou falšovány a na podkladě tohoto práva požívají tyto listiny veřejné průkaznosti. S t e n g e l[10]) váže toto právo na archivní úředníky, kteří jsou jeho nositeli, jiní jako Muller[11]), vztahují je na archiv samotný. Muller si žádá, aby toto právo bylo udíleno od vrchnosti a Stengel přímo používá ho jako dělítka k odlišení archivů veřejných od neveřejných, které tohoto práva nemají.

Pasivní právo archivní znal v této formulaci i všeobec. soud. řád německý, ale jeho ustanovení v I. 10. §§ 124 a 158c neměla materiálního podkladu právního, nýbrž jen charakter procesuální. Domněnka tato však, jak správně rozhodl Conrad B o r n h a k,[12]) který opravil tak dřívější názor S t e n g l ů v,[13]) je neslučitelna s novým civilním řízením soudním německým a jeho zásadou volného uvažování průvodu (§§ 380 a ns.). Stalo se tak ve prospěch veřejných a veřejně

[10]) Wörterbuch d. deut. Verwaltungsrechts. I. (1890), 62—63.
[11]) na uv. m. Rotteckova Staatslex.
[12]) Stengel's Wörterbuch., 3. Ergänzbd. (1897) str. 8.
[13]) na témž m. I., (1890), str. 62—3.

ověřovaných listin, jichž charakter není již založen tím, zda jsou uloženy v archivu čili nic.

Také však u nás neměli jsme, aniž máme podle platného práva předpisu, který by nasvědčoval uznání tohoto pasivního práva archivního. Je to zajisté zásada velmi nebezpečná, zejména proto, že vyžaduje přesného vytčení, kterým archivům toto právo přísluší. Jediný předpis, jejž chtěl Jaromír Čelakovský,[14]) vztahovati na jakýsi výron práva archivního, nalézáme v dekretu dvorském Nejvyššího soudního místa (Oberste Justizstelle) ze dne 7. října 1793[15]), adresovaném moravskému apelačnímu soudu, jenž doslovně zní takto:

> Allen jenen Instrumenten, welche von eigens berechtigten Beamten über Urkunden, welche sich in Archiven, Registraturen oder sonstigen öffentlichen Aemtern befinden, ordentlich ausgestellt werden, ist der volle Glauben beizumessen.

Ustanovení toto se upíná na § 111 starého josefinského řádu soudního z r. 1781 a vzhledem k čl. VII. uvozovacího zákona k civil. řádu soud. nelze je považovati za zrušené. Avšak vyvozovati z tohoto dekretu, že pro naše právo platilo a snad dokonce platí pasivní právo archivní, je nemožno. Jiného předpisu nemáme a toto ustanovení může býti sice důsledkem práva archivního, kdyby toto našemu právnímu řádu bylo známo, ale lze jej také odvozovati i z povšechných pravidel procesuálních, neboť se dotýká oprávnění zvláště k tomu pověřených úředníků vydávati opisy, osvědčení a pod. na základě archivního, registraturního atd. materiálu pro potřebu úřední. Ale ani jinde nenacházíme zmínky pro právo archivní.

Proto také Čelakovský ve svém dobrém zdání o zemských deskách vyslovil[16]) určité pochybnosti a navrhoval, aby právě proto, že není úředníkům archivů (konkrétně českého zemského v Praze) přiznáno archivní právo, a dovoleno vydávati výpisy z jejich materiálu, byli buď archi-

[14]) Věst. Č. Akad. XXII., (1913), str. 254.
[15]) Kropatschek, VI., 260, Wessely, Handbuch des ger. Verfahrens čís. 432.
[16]) Výňatky z něho uveřejněny ve Věst. Č. Ak. XXII., 253—4.

váři vzati do přísahy zvláště formulované a tak jim přiznána funkce shodná s oprávněním úředníků knihovních, takže by oni fungovali v jejich roli. Kdyby pak vznikla pochybnost o výpisu samotném, navrhoval, aby archivář byl povinen předložiti rukopis soudu (obdobou § 301 civ. ř.[16a]) a výpis z něho aby potvrzoval vedle knihovního úřadu, aby se tak zadost učinilo předpisům zákonným.

Tyto spory a mimo to názory, že podle našeho zákonodárství nemáme pasivního práva archivního, jako to učil Bachmann,[17]) vedou nás k řešení celé právní povahy archivu.

Archiv vystupuje ve dvojí funkci,[18]) správní a vědecké. Úřad naproti tomu projevuje se jen funkcí správní a jí zasahá do správy veřejné. Tomu tak není u archivu, který pokud zasahá do veřejné správy a jí přispívá, jeví se nám jako ústav, v němž jeho zaměstnanci podávají dobrá zdání jako znalci tak, jak to označuje Löher,[19]) jenž o nich mluví jako o »legitimovaných státních znalcích«. Byla by snad otázka, zda toto pojetí archivních úředníků a tudíž i jejich soulirnu — archivu vyhoví i po stránce právní. Obory dotýkající se archivní prakse jsou zejména z práva občanského, z práva správního a řídce z práva trestního. Dobrá zdání archivu jsou podávána ve formě písemné, což však neodporuje zásadně našemu soudnímu řízení, protože jak trestní soud, tak civilní vzhledem k § 357. civ. ř. soud., resp. 124. tr. ř. může připustiti písemná dobrá zdání, nemluvíc ani o úřadech správních, které přijímají podobná podání jen písemně. Je přirozeno, že v tak speciálních otázkách jako jsou archivářské a historické, není u soudce neb u úředníka správního možno požadovati a předpokládati jiné vědomosti, než které náležejí k obecnému jeho vzdělání a k jeho odbornému povolání. Naproti tomu soudce stejně jako správní úředník má posuzovati a proniknouti celý skutkový stav

---

[16a]) Tak skutečně byly soudu předloženy z čes. zem. archivu spisy z t. ř. terezián. katastru v jistém sporu o služebnost braní dříví na panství Trhanov a Kouty r. 1922.

[17]) Ulbrich-Mischler, Oesterr. Staatswörterbuch I. (1895), 62—3.

[18]) Srv. k t. názor vyslovený dr. Vojtíškem v přednášce o organisaci archivnictví 16. I., 1925. (N. L. 18. I., 25).

[19]) Archivlehre str. 173.

a proto potřebuje v takovýchto případech zvláštní pomoci, jíž se mu dostane od znalců, kteří jsou vždy osobami rozdílnými od stran i od instance rozhodující a vyslovují o skutečnostech jim k posouzení předložených svůj subjektivní úsudek, jejž čerpají ze zvláštních svých odborných znalostí. Vypovídají a podávají svá dobrá zdání o tom, jak to řekl Storch,[20]) »co nad to jest«, t. j. nad vědomosti soudcovy a samozřejmě, na rozdíl od svědků, kteří jsou nenahraditelni, mohou tito býti vyměněni osobou jinou stejně schopnou.[21]) Všechny tyto znaky shledáváme u archivních úředníků. (Dokončení.)

PRAKTICKÉ PŘÍPADY.

Pojem přestavby podle §u 31. č. 1. zákona o ochraně nájemníků.

Ve sporu F. H., majitele domu v B., proti J. Š. o výpověď z bytu soud I. stolice žalobu odmítl, vyhověv námitce nepřípustnosti pořadu právního z toho důvodu, že běží o pouhou opravu domu postaveného přede dnem 27. 1. 1917.

Soud II. stolice stížnosti vyhověl a zamítl námitku nepřípustnosti pořadu právního a nejvyšší soud toto usnesení potvrdil z těchto důvodů:

Jde o řešení otázky, lze-li v tomto případě mluviti o přestavbě podle § 31, č. 1 zákona ze dne 25. dubna 1924, č. 85 sb. zák. a nař. čili nic.

Stěžovatelům je nesprávným právní názor rekursního soudu, že pro pojem »přestavby« je rozhodujícím jedině určení tohoto pojmu v § 25 zákona ze dne 10. 4. 1886, č. 40 ř. z. Stěžovatelé míní, že i kdyby připouštěli, že v tomto případě běží o přestavbu podle stavebního řádu, že oba pojmy nemohou býti ztotožňovány, že nutnost rozlišování vyplývá prostě z účelu, pro který jest pojem přestavby uveden v obou citovaných zákonech, že účelem u stavebního řádu je vyznačiti rozdílné povinnosti při technickém provádění staveb, kdežto účelem zákona o ochraně nájemníků jest, aby obrácen byl zřetel

---

[20]) Řízení trest. II., 1., s. 90.

[21]) Srv. k tomu všemu Hora, Čs. civ. právo proces. II., 366. Snad by se jen doporučovalo vsunouti do úřední přísahy archivářovy tyto povinnosti.

Archivy a právní prakse.

(Několik styčných bodů.*)

Dr. František Čáda.

(Dokončení.)

Z toho plyne, že archiv bude vystupovati ve funkci znalecké, a tedy ve funkci v ě d e c k é, podobně asi jako je tomu při dobrých zdáních na př. fakult lékařských a pod., což je asi také samozřejmo i z toho, že archiv nezasahá jinak do správy veřejné a tedy není úřadem, nýbrž vědeckým ústavem, neboť také opatruje — jak bylo dříve řečeno — písemnosti pro běžnou denní agendu již nepotřebné.[21])

Ovšem proti tomu se může namítnouti, jak nazírati na ty úkony archivu, kde ověřuje opisy pro potřebu úřední. Z i n g e l e r,[22]) který připouštěl existenci archivního práva aspoň pro Německo, žádal výslovně pro tyto úkony určitou v ě d e c k o u (nikoliv tedy jen úřední!) kvalifikaci úředníků archivních, což lze zásadně schvalovati, zejména nyní, kdy máme vlastní školu archivní poskytující také určité vzdělání právnické a kdy nemusíme se utíkati pro tyto kvalifikace do ciziny (dříve ve Vídni Institut für Geschichtsforschung). Také M ü l l e r [23]) požaduje pro archiv úředníky kvalifikované, vykonávající svou funkci pod dohledem veřejného úřadu, k němuž archiv náležel. S těmito názory nutno zásadně souhlasiti. Pokud jde pak o otázku přepisů samot-

*) Výňatky z této studie byly předneseny v Právnické Jednotě dne 26. února 1925.

[21a]) Podobnou úpravu bychom mohli hledat u státního úřadu památkového, který je také jen úřadem de nomine, neboť nemá moci výkonné, a u některých přírodovědných a technických ústavů, jako ústav pro zkoumání potravin atd.

[21b]) L ö h e r (Archivlehre 242).

[22]) Bachem's Staatslexikon I., 345.

[23]) Rotteck, l. c.

ných, vyslovil se o ní pro naše poměry již Čelakovský[24]) ve svém dobrém zdání o deskách zemských, respektive o jejich odevzdání od vrchního zemského soudu v Praze do Českého zemského archivu. V archivech vyhotovují se dva druhy opisů a sice opisy jednoduché pro potřebu soukromou, zejména vědeckou, u nichž jde o správnost se stanoviska vědeckého a u nichž stačí proto kolacionování archivním úředníkem, u nichž tudíž není zapotřebí ani ověření ani kolkování. Naproti tomu opisy pro potřebu průkaznou před úřady vyžadují, aby měly povahu listin veřejných a průkaznost jako tyto. Je proto nutno, aby archivář (ve velkých archivech ředitel archivu) byl postaven na roveň přednostovi knihovního úřadu či listovny, aby mohl ověřovati opisy listin ze svého archivu. Logicky je jisto, že odborně vzdělaný archivář[25]) bude spolehlivější pro vydání opisů ze starých listin, psaných starým písmem, než kancelářský manipulační úředník, který pracuje pouze na podkladě své prakse. Také právní prakse toto hledisko přijala veskrze a není mi skutečně znám případ, kdy by byl soud neb správní úřad odepřel věrohodnost takovémuto opisu i když archiv práva ověřovati neměl.[26]) Avšak platné právo má jedině ustanovení o veřejné povaze listin pořízených v archivech podle dvors. dekretu již zmíněného z 7. října 1793.[27]) Listiny tyto musily by býti však pořízeny od úředníků tím pověřených a vzatých pod úřední přísahu, jak toho požadoval dvorský dekret z 22. července 1784.[28]) I když přiznáme těmto listinám povahu veřejnou, je otázka, jakým způsobem archivy docházejí k této funkci. Čelakovský[29]) vyslovoval určité pochybnosti o tomto oprávnění a proto navrhoval, aby ministr spravedlnosti prohlášením konstatoval, že archivy jsou k těmto úkonům oprávněny. Tu je jasno, že státní správa sice nikterak se

---

[24]) Věstník Č. Akad. XXII., (1923), str. 253.

[25]) Zingeler (l. c. I. 345) dokonce upírá charakter veřejných archivům těm, které nejsou spravovány kvalifikovanými úředníky. Je to v důsledku jeho positivního názoru na pasivní právo archivní.

[26]) Právo toto lpí na archivu a nemá proto práva archivář z takovéhoto archivu ověřovati písemnosti do jeho archivu nepříslušející.

[27]) Kropatschek na uv. m. a též Wessely.

[28]) Wessely l., c. I., str. 197—8.

[29]) na uv. m. 254.

nevzdává práva ověřovati opisy listin soudně a nepřekročuje tak platných předpisů, nýbrž pouze ve smyslu dekretu z r. 1793 (arg. »von eigens b e r e c h t i g t e n Beamten . .«) zmocňuje archivní, registraturní a pod. úředníky k této funkci. Skutečně také archivy a to jak městský pražský, tak český zemský v Praze při odevzdávání pozemkových knih od soudů okresních, převzaly je s podmínkou zachování publicity v témže rozsahu jako dosud a s povinností vyhotovovati výpisy a zprávy potvrzené ředitelem archivu.[30]) Stejně tak stran katastru josefského, který byl roku 1891 odevzdán do českého zemského archivu, a později stejně tak pro indikační skizzy a protokoly stabilního katastru,[31]) a nejnověji tamtéž uložené mapy katastrální,[32]) vyhradily si finanční orgány shodný postup a tak ředitelství zemského archivu k úředním úkonům zmocnily. Jde tu tedy o působnost delegovanou, která se pro tyto určité úkony přenáší s úřadů je obyčejně vykonávající podle platných norem na archivy. Tím ovšem není dotčena principielní funkce archivu, totiž vědecká. I tam, kde bude sloužiti veřejné správě, bude archiv vystupovati v tomto charakteru, t. j. opatří veškeren materiál a doprovodí jej poznámkami kritickými se stanoviska přítomného stavu vědy historické a archivářské, avšak není mu dáno vysloviti právnické řešení.[33]) Tento závěr zůstane vyhrazen jedině právníku, který na podkladě toho, o čem se archiv vyslovil, rozhodne.[34])

Je tudíž ze všeho patrno, že na archiv se stanoviska právnického musíme pohlížeti jako na v ě d e c k ý ú s t a v, k t e r ý j e p r o n ě k t e r é p ř í p a d y p o v ě ř e n f u n k c e m i ú ř e d n í m i. Tím se také odlišuje archiv od regi-

[30]) Srov. Zprávy Č. Z. Archivu I., a městs. archiv pražský sig. II. 979 z 1896.

[31]) Výn. min. spravedl. 12. listop. 1890, č. 19844 a pres. v. z. s. č. 27. II. 1891 č. 3746—4344.

[32]) Vídeň. řed. daně poz. 17. led. 1918 č. 1720 ai 1917. (min. fin. č. 72.841/19—13521 z 4. listop. 1914.

[33]) Tak také dr. Prokeš v debatě o organisaci archiv. 16. I. 1925.

[34]) F a k t i c k y se může státi, že ve většině případů rozhoduje už dobré zdání archivu. Avšak po stránce p r á v n í, t. j. pokud jde o konečné rozhodnutí o jeho formulaci a vyslovení decisivní, může tak učiniti jedině úřad, který také může, ale nemusí se přidržeti stanoviska archivem zaujatého. To je právě znak velmi známý při znaleckých posudcích.

stratury, jež je jen pomocným úřadem. Bude však nutno si ještě zodpověděti otázku, jak upraviti poměr archivu k úřadu, z jehož činnosti vznikl neb vzniká. Neexistuje-li už úřad, z něhož archiv vznikl (jako je tomu u starých českých úřadů a bude snad jednou po zavedení župního zřízení se zemskými úřady), patří k nynějšímu úřadu tomu, který je právním nástupcem agendy a kompetence zrušeného úřadu. Poněvadž však často nejen se zánikem nýbrž i reformou správy se pozmění kompetence, bude někdy nesnadno nalézti správné přiřazení. A tu nezbude opět než míti na paměti, že archiv je zařízení vědecké a proto z tohoto hlediska také spíše zařaditi archiv takovéhoto zaniklého úřadu do archivu neb k úřadu instance vyšší, jíž byl podřízen zaniklý úřad, než nižší. Z tohoto stanoviska vyplývá nutnost centralisace materiálu a naopak zase je nezbytno (také per analogiam archivářské zásady neděliti fondy) principielně postaviti se proti přidělování a dělení materiálu archivů někdejších úřadů podle obsahu a pod.

A s téhož stanoviska i v malém je nutno hleděti na přiřazení archivu jako ústavu k úřadu samotnému. Protože zahrnuje akta celého úřadu a jeho agendy, nelze se spokojiti kompetenčně s jeho přidělením k některému odboru (na př. kulturnímu), nýbrž musí býti přičleněn k centrále, aby právě v něm mohl býti řádně soustředěn celý vývoj a nejdůležitější dokumenty. Jedině tak může archiv jako vědecký institut se uplatniti.

Tažme se však, jaký prospěch skýtá toto pojetí archivu jako vědeckého ústavu pro právní praksi. Je jisto, že takovýto ústav k potřebám úřadu vždy pohotový bude míti mnohem větší cenu, než pouhý pomocný úřad. To ostatně vyjadřuje i běžný názor různící se v pojímání funkce registratury a contrario archivu. Také i nároky v otázkách, v nichž se úřad obrátí na svůj archiv, mohou býti značně přísnější, než kdybychom se chtěli spokojiti s ním jako s úřadem.

Nejprospěšnější bude archiv právní praksi ve vlastní své činnosti. Tam, kde na základě delegovaného práva vydává opisy a pod., neleží jeho těžiště a jestli tato agenda

spíše nezatíží archiv, tedy rozhodně mu nepomůže ke splnění jeho úkolů.

Ale úkoly archivu s hlediska právního jsou tak mnohostranné a nadto i proměnlivé, jak výstižně ukázala poválečná doba, v níž na archivy se nahrnuly problémy dosud neřešené a neznámé, že není možno všechny vypočítati. V tom mnoho podoby má archivní prakse s právní, jež vyznačuje se obdobnou pestrostí. Jen d v a směry lze ukázkou naznačiti, jimiž funkce archivů zasahuje do veřejné správy a tak řadí se, pomáhá, přispívá právní praksi. P r v n í je ten, kdy zkušenosti získané v archivech napomáhají v organisaci správní, aby co nejlépe a nejsnadněji mohla plniti své úkoly. D r u h ý m můžeme označiti onen způsob, jímž v archivech vypracovávají se dobrá znalecká zdání o spletitých otázkách dotýkajících se vývoje historického a tak archivy poskytují právní praksi materiál k řešení právnickému.

Pokud jde o o r g a n i s a c i veřejné správy a návrhů na ni od archivů podaných, je v prvé řadě vzpomenouti s p i s o v e n. Řádně řízený archiv je veden vždy metodami vědeckými, kdežto registratury tohoto vedení většinou postrádají, jsouce velmi často spravovány úředníky kancelářskými nekvalifikovanými odborně. Nedoceňuje se dosud význam spisoven u našich veřejných úřadů. Považují se za pouhý pomocný úřad, jehož materiál je jen přítěž pro ostatní agendu, který se také podle tohoto názoru ukládá na místa, jichž už vůbec jinak nelze použíti. Pro tento stav je charakteristický případ, že jistý centrální a velmi důležitý (též politicky) náš úřad měl sám 10 spisoven, aniž by se vědělo, co kde je uloženo, ač šlo často o spisy povahy důvěrné a nenahraditelné. A jiným takovýmto příkladem je žalostný stav spisoven obcí přidružených k Velké Praze, z nichž jen několik málo mělo spisovny v pořádku, ostatní buď je měly rozházené, kusé často i z posledních let, ba na několika místech spisoven vlastně ani nebylo, neboť každý úředník si podržoval vyřízená akta u sebe.[35])

Hlavně trpí spisovny samosprávných korporací a tak

[35]) Srv. návrhy Vojtíškovy na reformu ve Věst. Svazu čes. měst IX., (1923), str. 97.

se často stává, že nedohledáme se spisů o událostech nejnovějších a velmi důležitých. Některé případy vskutku zarážející uvedl dr. Mendl[36]) a sám vím z vlastní zkušenosti, že v pošumavském městečku s pozoruhodnou historií měl starosta v roztrhané kloboukové krabici na zemi za psacím stolem 7 pergamenů (mezi nimi byl i kus z 1506), ale registratury jsem se nedohledal a podle výpovědí svědků se pálila. Tyto stesky, jichž původ hledá Vojtíšek[37]) také v tom, že není tu jednotné instrukce, nejsou nikterak nového data. Zaměstnávaly již mnoho právníků správních (jako Mayhofer, Obentraut, Haemmerle, Schwarz) a z nich u nás byl to Karel Čížek, známý spisovatel právnický, který r. 1888 podal obecnímu zastupitelstvu karlínskému svůj návrh na zařízení městské spisovny.[38]) Je snad také zajímavo, že bylo kdysi nepoměrně lépe. Za dob patrimoniálních správ byly registratury u vrchnostenských úřadů v pořádku a také krajské spisovny byly dobře zařízeny.[39])

V těchto nevalných poměrech může pomoci právě dobře archivní prakse. Její zkušenosti budou tím podstatnější, čím větší zájem mají archivy na dobrém stavu spisoven, z jejichž materiálu dorůstají. Velké úřady jistě si mohou dopřáti tohoto přepychu, aby v čele spisoven, zvláště těch, které ukládají akta důvěrná a důležitá (jako ministerstvo zahraniční), byl postaven úředník i odborně archivářsky kvalifikovaný. Archivní zkušenosti mohou tu velmi platně prospěti při zařizování spisoven a jejich organisací, poněvadž vždy bude nutno přizpůsobiti systém její kompetenci toho kterého úřadu.[40]) Jistě že by pak bylo postaráno o lepší její uložení, než tomu zpravidla bývá. V tom by mohly jako vzorem předcházeti veřejným úřadům soukromé podniky obchodní a průmyslové závody, které nelitují peněz na řádné vybavení registratur, ba jsou i v na-

[36]) Nár. L. 4. 11., 1923.

[37]) Věst. Sv. č. m. IX., 56. Navrhuje, aby Svaz č. m. se sám o podobné normy postaral.

[38]) Návod k soust. zařizování obec. spisoven.

[39]) Platila pro ně na př.: Kreisbereisungsinstrucktion z 11. března 1784.

[40]) U nás prakticky provedl tuto zásadu zemědělský archiv, který vypracoval instrukce pro spisovnu ministerstva zemědělství.

šich poměrech známy případy, kde pozván byl k organisaci registratury odborník archivní. Jedině dokonalou její organisací je pak možno, aby na př. u pražské železářské firmy prošel akt za dopoledne až 17 oddělení.

Ve spisovnách jednak když se převádějí do archivů, jednak když se provádí občasná jejich prohlídka, zkartovávají se spisy nepotřebné podle ustanovení, která jsou pro zkartování dána. V nich se pravidelně předepisuje, aby zkartovaný materiál před jeho zničením prohlédl právník, který má zjistiti, co by snad ještě z něho mělo býti zachováno. Ale tyto předpisy a instrukce nikdy nemohou postačiti pro všechny případy. Sluší poukázati zejména na č. 2. § 296 jedn. ř. soud. (resp. čís. 1. § 286. jedn. ř. pro Slov. (Sb. zák. a nař. 99/24), že význam slov »spisy významu dějepisného, vědeckého anebo politického (archiválie)« je příliš neurčitý a může býti vykládán jak zbytečně široce, tak příliš úzce. Kromě toho jiným nebezpečím je ustanovení odst. 2. § 299. jedn. ř. s. (= § 289, jedn. ř. slov.), když archiv pověřený uschováváním písemností nepřevezme je do určité lhůty. Proto by bylo vhodno přihlédnouti k návrhu Vojtíškovu,[41]) aby listiny a akty, jež mají býti zachovány delší dobu než jak je předepsáno a jež nelze zcela jasně zařazovati pod některou z kategorií tam uvedených, konceptní úředník sám označoval a určoval k výminečnému uchování po delší dobu či vůbec k zachování. Téhož způsobu by bylo možno použíti při úřadech správních pro spisy důvěrné, jež po nějakou dobu mají zůstati uzavřeny v zájmu státu. Tak by se také zjednodušila otázka přístupnosti archiválií. Oba způsoby a jejich určení by zajistily již předem materiál pro právní praksi důležitý, až v budoucnosti bude k němu třeba se vraceti.

Jestliže nám přísluší v praksi povinnost starati se o řádné uložení spisů vzniklých z úřední agendy, je nezbytno, abychom se také postarali o to, aby úřední spisy byly vyhotovovány i po technické stránce co nejdokonaleji a nejtrvanlivěji. Způsob v y h o t o v o v á n í důležitých listin v našich úřadech neodpovídá většinou těmto poža-

[41]) Cit. m. str. 97.

davkům. Ba často nejsou splněny ani zásadní předpoklady bezpečnosti proti padělání. Neboť jsou psány na papírech netrvanlivých a písmem, ať inkoustem neb strojem, nejen podléhajícím změnám, nýbrž i nevalně bezpečným. Tyto zkušenosti s volbou druhu papíru a písma jsou výsledkem pečlivého studia po dlouhou dobu let v archivech. A právě archiváři přísluší z povinnosti úřední chrániti stejně archiválie jemu svěřené před zničením, jako má radou a přímým působením starati se o tuto preventivní ochranu. V tom může organisaci veřejné správy posloužiti archiv velmi vydatně.

Jde především o otázku papíru. Je dostatečně známo, jak novodobý papír je netrvanlivý. Možno však naopak konstatovati, že málo kde jen si uvědomili péči a starost, aby důležité úřední písemnosti byly vyhotovovány na papíře trvanlivém. Moderní papír dřevitý a kromě toho připravovaný s různými obtěžkavadly nevydrží déle než sto let, ale jsou již i některé písemnosti, které v době mnohem kratší podléhají zkáze. Proto bavorský sněm r. 1881 vyslovil se pro použití ručního papíru pro takovéto dokumentární písemnosti a později podle dobrých zdání archivářů a chemiků Prusko, Dánsko a Finsko zavedly normální papíry pro úřední listiny a spolu též normální inkousty. Je sice pravda, že v papírnickém průmyslu máme určité druhy trvanlivých papírů, skoro normálně ustanovené, avšak je dána přece svobodná vůle úředníků a tedy i kdyby byl předepsán odběr některých druhů, není jisto, že ho všude firma oferující bude míti na skladě a dodá přesně podle předpisu. Proto je ustanovení určitých normálních typů nezbytno. Od papíru dokumentárního požaduje se zejména pevnost, malé množství popele, jako hmota vyrobení z hadrů a dobré klížení. Praktický právník ovšem nemůže zkoumati tyto vlastnosti papíru, bude však právě na odbornících archivních, aby mu radou a zkušeností přispěli.[42])

Podobně tomu bude i v otázce inkoustu. Moderní anilinové inkousty již nyní se ztrácejí a kdyby se jich mělo

[42]) Dr. Otto Posse, Handschriftenkonservierung. (1899). O druzích papíru: O. Heigis, o jeho zkoušení: inž. Jos. Žofka, v Ročence čsl. knihtiskařů. VII. (1924).

používati stejnou měrou i nadále, ohrozila by se tím eksistence budoucích archivů.

Ale obyčejnému písmu vyvstal v naší době konkurent nebezpečný nejen pro něho, nýbrž ještě měrou větší pro bezpečí a trvání dokumentů vůbec. Je to p s a c í s t r o j. Písmo psacího stroje, užívané ve všech moderních kancelářích měrou úžasnou, vyniká jasností a proto doznalo takového rozšíření. Také novodobé archivy jsou již nyní naplněny písemnostmi psanými vesměs tímto způsobem. Ale psací stroj svým unifikujícím charakterem písma přináší dvojí nebezpečí. Především je možno poměrně snadno je padělati, neboť lehce a skoro beze stopy lze je vymazati a na jeho místo napsati znění nové týmtéž typem stroje. Je tudíž falsifikát listin psaných na stroji velmi snadný a důkaz padělku naproti tomu obtížný, neboť metody jako zkoumání neporušeného hlazení papíru neb dokonce umělé fotografické nejsou snadno proveditelné. Proto by se doporučovalo, pokud je to možno — psáti tyto důležité partie buď ručně neb použíti podtisků a pod., aby razury byly ztíženy. Kromě toho má psací stroj i o tu nevýhodu více, že v písmu psacího stroje poměrně snadněji vznikne více chyb než v nestrojovém, protože na vytvoření písma při stroji nemáme jiného vlivu než úder na příslušnou klávesu. Jsou tedy rasury nutny i v čistopisech pravých, ale jak je odlišiti od falešných?

Ještě větší, avšak zcela normálním nebezpečím psacího stroje je archivářům známý zjev, že písmo některých barvících pásek časem zaniká, protože při jejich výrobě se užívá anilinových inkoustů. Také psaní na průklepové papíry kopírovacím papírem, jak v moderních kancelářích je zvykem vypracovati koncepty diktandem, rychle podléhá zkáze, rozmazuje se a mizí, nevýhody to jistě takového rázu, že jsou s to ohroziti právní bezpečnost aktů tímto způsobem vyhotovených.

Těchto zkušeností archivářů je nutno zužitkovati v právní praksi. Jsou jednak udávány normy, jimiž mají se říditi úředníci při vyhotovování důležitých listin a jednak hledají se metody, jak zachrániti kusy již ohrožené. Metody tyto jsou zejména saponování (zapon), t. j. napouštění ohro-

žených písemností roztokem celuloidovým a pak některými jinými prostředky jemu obdobnými, jako je »nový zapon« celit, celon a stejně tak »překližování« podle způsobu vatikánského archiváře P. Ehrleho, které jsou sice značným pokrokem v konservaci archiválií, ale nemáme přece vzhledem k nedlouhé době jich použití bezpečných zkušeností.[43]) Zbývá tedy jen apelovati na právníky praktické, aby řídíce se zkušenostmi a pokyny archivářskými předešli zániku úředních písemností vhodnou volbou papíru i písma.

D r u h ý způsob činnosti archivů ve prospěch veřejné správy je ten, jímž podáváním dobrých zdání po způsobu znalců odborně kvalifikovaných vyslovují se o spletitých otázkách dotýkajících se historického vývoje. Nelze ani dobře postihnouti tyto všechny pestré a rozmanité funkce, jimiž archivy prospívají běžné agendě úřední. A tyto práce neobmezují se nikterak jen na konkrétní případy, jako jsou otázky radikovaných živností (hospod, lékáren), stanovení hranic obecních, krajských, zemských, sporné body v pozemkovém majetku, určení naturálních i peněžitých dávek, reálných břemen, genealogické vývody pro rodinná práva, stipendia a nadace, práva horní, kutací, vodní, honební stejně rozsáhlé akce provedené v minulých letech pro ministerstvo vnitra pro stanovení úředních názvů míst, neb pro reparační práce vypočtení příspěvků samosprávných korporací na stavbu silnic atd. a mnoho ještě jiných, nýbrž často archiv opatřuje i materiál pro stanovení určitých zásad. V těch všech směrech vystupuje archiv se svými úředníky jako odbornými znalci. Rovněž tak je tomu i při předkládání opisů, při jejichž ověřování používá práv jemu svěřených, avšak archivář na rozdíl od jiných orgánů ověřujících listiny i v těchto případech zužitkuje svých znalostí archivářských, zkoumá na př. pravost listiny, různé přípisky jinou rukou přičiněné a vůbec jeho opis je pořízen s hlediska vědy kriticky, kdežto naproti tomu orgán úřední potvrzuje jen shodu opisu s předloženou listinou.[44]) Při tom budiž dovoleno.

[43]) O tom jednak cit. Posse a Vojtíšek, Konservace archiválií, separát Zpráv II. Sjezdu na ochranu pam. 1913. Týž za městs. archiv pražský podal městské radě návrh o vyhotovování úřed. písemností.

[44]) Dva rozdílné případy jsou pro tuto otázku charakteristické: Soudu byl k ověření předložen opis padělaného vysvědčení, jež tento

poukázati, že by se již jednou mělo lnouti otázkou t. zv. znalců písma při soudech a nespokojovati se jen primitivní grafologií. To však, stejně tak jako řešení, jak by se měla upraviti úřední činnost archivů, zda by bylo cokoliv na ní měniti a pod., jsou otázky de lege ferenda, ale jistě i z toho, co bylo řečeno, vysvítá jasně důležitost archivů pro právní praksi a bylo by si jen přáti, aby těmto vědeckým ústavům pro veřejný zájem a správu tak nezbytným dostalo se právě s této strany plného ocenění jejich významu.

PRAKTICKÉ PŘÍPADY.

Zodpovědnost obecních činovníků za hospodářskou správu obce, praejudiciálnost náhradního nálezu dohlédacího úřadu. Žaloba o náhradu škody předpokládá předchozí nález dohlédacího úřadu samosprávného, proti němuž může se jak obec, tak i ten, proti němuž výrok na náhradu byl vydán, odvolati. Nález dohlédacího úřadu jest pro soud závazným a teprve na základě předchozího pravoplatného výroku dohlédacího úřadu může soud rozhodovati o výši náhrady. Avšak soud není sproštěn povinnosti, aby zkoumal, zda a pokud uplatňovaná škoda jest v příčinném vztahu k činnosti žalovaného, v níž dohlédací úřad hledal příčinu náhradní povinnosti, tedy zdali a pokud škoda ta z činnosti té vzešla.

V projednávaném případě žaluje obec starostu obecního a obec. pokladníka jako své činovníky o náhradu škody ze správy obecního hospodářství; vlastní podnět k této žalobě zavdala t. zv. uhelná akce obce, jejíž provedením byl pověřen žalovaný starosta jako starosta.

Z příčiny likvidace této uhelné akce objevil se v obecních účtech, které jakož i obecní pokladnu vedl z usnesení obecního zastupitelstva spolužalovaný člen obecního zastupitelstva, podle

---

samozřejmě nezkoumal, které si falsátor sám vyhotovil. Soud jej ověřil. Proto bude leckdy nutno žádati výhradně předložení originálů. — Naproti tomu falsa hr. Radslava Kinského byla fotografována ve dvor. a stát. archivu vídeň. Když měla býti ověřena shoda fotografií s původními listinami, tehdejší řed. G. Winter učinil tak s doložkou, že předložené listiny jsou falsa.